

Tóth Mária Orsolya

A marosludasi telep konszolidációja (1901–1915)

A magyar állam a 19. század végén, 20. század elején több nagy méretű telepítési akciót folytatott, köztük Marosludason is.¹ A marosludasi telepítés² fő célkitűzése a község megerősítése volt: „Azon telepek között, a melyeknek a járási székhelyeken élő magyar értelmi osztálynak, iparosoknak és kereskedőknek oda telepített kisgazdákkal való megerősítése a célja, Marosludas-é az elsőség. E háromezer lakosú nagyközség a Mezőség leghosszabb völgyének, a Ludas patak torkolatánál fekszik, a hegyek alá kanyarodó Maros folyó jobb partján”.³

A magyar kisgazdák Marosludasra való betelepítésével több probléma is megoldódott: szabályozták a megművelhető földek kiosztását, megelőzték a helyi magyar közösség asszimilálódását a környékbeli románsághoz, és nem utolsósorban megakadályozták a székelyföldi kisgazdák elvándorlását.⁴

A marosludasi hozzátelepítést az 1894. év V. törvénycikkelye szabályozta. 141 család betelepítésével alakult meg 1903–1905 között a négy telep: Andrásy-, Eczken-, Mezőalbis-, Belsőtelep Marosludas községben. Az állam két nagybirtokostól vásárolta meg a telepítésre szánt területet: ifjú gróf Andrásy Gyulától és Albisi Eczken Sándortól.⁵

Tóth Mária Orsolya (1984) – doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, tothmariaorsolya@gmail.com

A szerzőt a tanulmányban feltárt anyag kutatásában az MTA Domus junior ösztöndíj (2019) segítette.

¹ Az Erdélybe történt telepítésekről lásd bővebben Keszeg Vilmos több írását, amelyekben említést tett a marosludasi telepítésről is: Keszeg Vilmos: *XX. századi betelepítések (Detreheuntelep)*. = Kisebbségkutatás 15 (2). 2006, 260–294. Elektronikus elérhetősége: <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00030/cikk4b26.html> (Utolsó megtekintés: 2021. 01. 29.); Uő: *XX. századi erdélyi betelepítések* (tematikus szócikk). = Bárdi Nándor (koord.): Romániai magyar lexikon. Művelődéstörténet. Transindex–Jakabffy Elemér Alapítvány. 2010. 10. 7. Elektronikus elérhetősége: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=40> (Utolsó megtekintés: 2021. 01. 29.)

² Az állami telepítéseknek két formája volt: új község létrehozása telepítéssel (legalább 150 gazdálkodó telepes családdal) és meglévő község megnagyobbítása hozzátelepítéssel (legalább 10 telepes családdal). A marosludasi telepítés tehát a második kategóriába tartozik. Vö. 1894 évi V. tc. Online:

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D34> (Utolsó megtekintés: 2022. 04. 05.)

³ Lovas Sándor: *A legújabb állami telepítések Magyarországon*, Darányi Ignác M. Kir. Földmívelésügyi Miniszter megbízásából, A m. kir. földmívelésügyi miniszter kiadványa, Budapest, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1908. 235.

⁴ Vö.: Keszeg Vilmos: *i. m.* 2010.

⁵ A marosludasi hozzátelepítést feldolgozó munkák: Lovas Sándor: *i. m.*; Domokos Judit: *Gazdálkodás és életforma-változás két bukovinai telepes családban*. 1998. Szakdolgozat. Szakmai irányító: Gazda Klára. Kolozsvár, BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Szekeres Adél: *A marosludasi telepítés (1902–1905)* = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok I–II.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely 2001. II. 257–274.; Tóth Mária Orsolya: *Telepítéstörténetek Andrásytelepen*. 2013. Mesteri dolgozat. Szakmai irányító: Keszeg Vilmos. Kolozsvár, BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Uő: *Az etnikus és szakrális tér kialakulása/kialakítása Andrásytelepen*, = Erdélyi Múzeum LXXXI (2019) 2.116–126.; Uő: *Marosludas mellé telepedett bukovinai székely családok életének alakulása az anyakönyvek fényében (1945-ig)* = Bukovinai székelyek nyomában, A 2020. június 12–14. között Bonyhádra tervezett és a koronavírus miatt elmaradt konferencia tanulmánykötete, 2020. 49–71.;

Jelen tanulmányban a marosludasi telep kezdeti éveit (1901–1915), az akkomodáció és konszolidáció periódusát ismertetem. A hozzátelepítéssel és az ezzel egyidejű gazdaságpolitikai törekvésekkel egy új korszak veszi kezdetét nemcsak a marosludasi, de a környékbeli magyarság életében is, emiatt is hasznos szemügyre venni a kincstár és a telep közötti *kommunikáció* mibenlétét.

A kutatásom során három forrást dolgoztam fel: a földművelésügyi miniszter éves jelentéseit,⁶ továbbá a telepkezelői és telepfelügyelői beszámolókat.⁷ A jelen tanulmány újdonsága abban áll, hogy a fenti források elemzése új megvilágításba helyezi a telepítéssel kapcsolatos tudományos kutatást. A marosludasi telepítés kapcsán Szekeres Adél a Lovas Sándor-féle munkára építette a telepítés kezdeti időszakának bemutatását, így a jelen tanulmányban feldolgozott forrásokat nem használta fel.⁸

A marosludasi hozzátelepítéssel a község magyar lakossága mellé egy heterogén összetételű, 16 vármegye 47 településéről érkező, települni vágyó magyar anyanyelvű, református és római katolikus kiscgazdát fogadtak. A telepítési feltételeknek⁹ eleget tevő családok kezdeti nehézségeinek leküzdésében szerepet vállaló földművelésügyi minisztériumhoz félévente jelentések érkeztek, melyek felvázolták a telepen¹⁰ felmerülő problémákat, de az igényeket/javaslatokat is. A kutatás tehát ezeket a jelentéseket igyekszik feldolgozni három fő szempont szerint: milyen erőforrások álltak a betelepített közösség rendelkezésére; mi segítette/gátolta a zökkenőmentes fejlődést; milyen volt a telepes gazdák hozzáállása. Az átvizsgált időszak, 1901–1915, elegendő információt tartalmaz a következtetések levonásához.

Az éves jelentések

A telepítésekre vonatkozó miniszteri éves jelentéseket a Magyar Korona Országai részére kiadott Állami Költségvetések éves beszámolóiban olvashatjuk.¹¹ A földművelésügyi minisztérium telepítésekkel foglalkozó jelentései két tömbre különíthetők: az első részben felvázolják a telepítési alap aktuális pénzügyi állapotát, az ebben eszközölt különféle kiadásokat, a telepek értékét, a földterületek nagyságát, további költségeket, a második rész pedig a telepítvényekről beérkező jelentéseket tartalmazza.

Uő: „... *ha meg halgatásra talál az én esedezésem...*” *A Marosludas mellé telepített bukovinai székegyek első 15 éve a levéltári forrásokban.* = Erdélyi Múzeum LXXXIII(2021) 2. 21–36.

⁶ A miniszteri jelentések éves beszámolóit regisztráció nélkül is elérhetők a https://library.hungaricana.hu/en/collection/allami_koltsegvetes/ adatbázisban.

⁷ A telepkezelői és a telepfelügyelői beszámolók a Magyar Nemzeti Levéltárban találhatóak. Az MNL-beli kutatás 2019 nyarán és 2020 januárjában valósult meg.

⁸ Szekeres Adél: *i. m.* 257–274.

⁹ A sorshúzás előtt a kiscgazdáknak bizonyítaniuk kellett, hogy rendelkeznek a későbbi törlesztésekhez szükséges vagyonnal. Vő.: Lovas Sándor: *i. m.* 247–248.

¹⁰ Gyűjtőnévként használták. A korabeli beszámolóokban mindig egyes számban használták, illetve amennyiben pontosítani óhajtották az információt, megadták a szóban forgó telep saját nevét is.

¹¹ Az éves lebontásokat lásd bővebben: https://library.hungaricana.hu/en/collection/allami_koltsegvetes/ (a 1901–1920 közötti időszakban). (Utolsó megtekintés: 2021. 10. 24.) A marosludasi hozzátelepítéssel kapcsolatos adatokat 1915-ig követhetjük nyomon.

A jelentéseket általában az aktuális földművelésügyi miniszter összegezte a beérkező féléves jelentések alapján. A féléves jelentéseket az adott telep telepkezelője állította össze, és június–júliusban, illetve december végén–január elején felterjesztette ahhoz a Telepítési Felügyelőséghez, amelyhez a telep tartozott. Itt a jószágigazgató összesítette a beérkező beszámolókat, majd továbbküldte a budapesti Földművelésügyi Minisztérium telepítésekkel foglalkozó szakosztályához. Mindhárom jelentés objektív hangvételű, csak a lényeges információk felvázolására támaszkodott. A legterjedelmesebb a telepkezelő jelentése.

A telepkezelő egy 38 kérdésből álló, 11 oldalas jelentést töltött ki évente kétszer. A kérdések gazdasági, társadalmi, erkölcsi, demográfiai, közegészségügyi, kulturális vonatkozásúak voltak. A beszámoló első részében a szóban forgó telep lokalizálását követően a telepállományok számára, típusára, az elmúlt félévben történt cserékre/átruházásokra/lemondásokra történt utalás, de emellett az új építkezések, épületjavítások, épületátadások is szóba kerültek annak függvényében, hogy a kincstár végrehajtott-e ilyen jellegű beruházásokat vagy sem.

A telep dinamikáját a demográfiai adatok tükrözték; a telep lélekszáma mellett külön helyet kaptak a növekedést és apadást dokumentáló adatok. Amennyiben szaporulat történt az adott telepen, a születési faktorok mellett az egyéb növekedést eredményező tényezőkre is rákérdezett a jelentés; ezek lehetnek bedolgozó cselédek/napszámosok, vagy kihelyezett lelencek. Hasonló módon történt az apadási paraméterek felvázolása is. Az előre megadott táblázatok összehasonlításként tartalmazták az előző félév adatait is. Ezek alapján a telepfelügyelőség következtetéseket vont le a telep fejlődését, stagnálását vagy esetleg hanyatlását illetően.

A telepesek egészségügyi állapotához kapcsolódó kérdések nemcsak gazdasági szempontból voltak jelentősek – hiszen egy betegeskedő populáció nem tudja optimálisan ellátni a birtokában lévő telepállományt, ezzel veszélyeztetve a többi haladását is –, hanem az adott térségben előforduló járványok és az azokkal szembeni intézkedések kiszűrésére is alkalmaztak voltak.

A tudósítás egy kérdés erejéig kitért a telepesek vallási, erkölcsi magatartására, hiszen az alkalmatlan, helytelen viselkedés kimozdítással járt. A tanügyhöz kapcsolódó kérdések a tanerők név szerinti felsorolásával kezdődtek, majd a tanköteles gyerekek számának pontos feljegyzése mellett kiemelték a mindennapi iskola, vasárnapi iskola, a kisdedővő és a gazdasági ismétlők résztvevőinek tényleges létszámát. A továbbtanulás mint lehetőség a különféle mezőgazdasági háziipari tanfolyamok keretén belül valósulhatott meg. A jelentés további javaslatokat kért a tanfolyamokon észlelt esetleges hiányosságok jelentésére, illetve kiküszöbölésére.

A beszámoló soron következő kérdései a telep gazdasági állapotára vonatkoztak. Az időjárás alakulása, az elmúlt félévben bekövetkezett elemi csapások, a gyom- és rovarirtás terén elért eredmények, munkálatok ismertetése után a munkásviszonyokról, majd a földművelés különböző szekcióiról szóló jelentéseket olvashatjuk. A bevetett területek, a takarmánykészlet jelenlegi állását a tenyészállat-állomány részletes bemutatása követte. A jelentésben viszonyítási pontként mindig megjelentek az előző év számadatai. A kincstár kiemelten foglalkozott a tenyészállatok megfelelő számú utánpótlásával, mely kedvezményes árú hozzáféréssel valósult meg. Továbbá számontartotta a telep előző éves és jelenlegi állatállományát, érzékenyen reagálva az esetleges apadásra, így mindig készen állt annak feltöltésére. Az állomány optimalizálása létfontosságúnak bizonyult egy mezőgazdaságra és állattenyésztésre épülő tanyai rendszerben élő közösség számára.

A telephelyek ideális működését nemcsak a mezőgazdasági tényezők segítették, hanem egy működőképes infrastruktúra kiépítése is. Napirendre került az utak, hidak karbantartása, a birtokhatárok, árkok, határkövek rendszeres felülvizsgálata, a vízszükségletért felelős kutak gondozása. A kincstár ezeket mind figyelemmel követte, és ha kellett, korrigálta az esetleges problémákat. Az út menti területek és belsőségek fásítására minden évben kiutaltak bizonyos számú gyümölcs- és erdei facsemetét. Ezeket ingyen vagy jutányos áron kaphatták meg a telepések. A szükségletet az éppen aktuális állomány/a kipusztult csemeték felmérése után határozták meg. A szőlősök, a selyemhernyó-tenyésztés területén tett lépések, a méhészetben, a baromfitenyésztésben történt előrehaladások jelentése nemcsak a segélyezésre szoruló területek kiszűrését szolgálta, de a telep fejlődését is dokumentálta.

A különféle állatállományok és gabonakészletek feltérképezésére szolgáló kérdéseket a gazdasági gépek lajstromba helyezése, továbbá a gépesítési törekvések terén elért eredmények, esetleges észrevételek megnevezése követte. A kincstár több ízben is szorgalmazta a hatékonyság növelése érdekében a gazdasági gépek használatának mielőbbi elterjedését.

Az utolsó kérdések a telepállomány pénzügyi állapotára kérdeztek rá; az előző évi hátralékok mellett a folyó évi tartozásokat és törlesztéseket is összeírták. Így könnyen követhető a telep törlesztési görbéje. A kincstári tartozások mellett a telepések vagyonosodását is monitorizálták; összeszámolva az újonnan megvásárolt telkek nagyságát, minőségét, értékét. Fontos volt lokalizálni a megvásárolt birtokokat/földeket, hiszen ezek igazolták a telep fejlődőképességét, megerősödését.

Külön kérdést szántak a telepes lakosság helyzetének és hangulatának felvázolására. Erre a kérdésre általában szűkszavú, általános válaszok érkeztek.

A telepek különféle kedvezményekben részesültek; ezek részletezése mellett feltüntették a kezdemény típusát és annak pénzbeli értékét. Az utolsó előtti kérdés a telepen működő különféle szövetkezetek, egyletek, körök, mintagazdaságok működése felől érdeklődött, az utolsó pedig az egyéb észrevételeknek adott helyet.

A jelentés kitöltését követően a kincstári telepkezelő felküldte a szóban forgó dokumentumot a kolozsvári Telepítési Felügyelőséghez, ahol láttamozta az éppen aktuális hivatalfőnök, aki összesítette a beérkező jelentéseket, majd a két jelentést tovább küldte Budapestre az illetékes szakosztályokhoz.

A Marosludasi M. Kir. Telepkezelőség jelentései közül hat darab maradt fenn: 1911 – első és második félév, 1913 – első és második félév, 1914 – első félév, illetve 1915 – második félév.¹² A Kolozsvári M. Kir. Telepítési Felügyelőség összesítő jelentései között az említett hat beszámoló mellett fennmaradtak az 1912-es év első és második féléves gépelt összeírásai is.¹³ Ezek az összeírások a Felügyelőséghez tartozó 8 telep – Dévai új telep, Felsődetrehem, Fehéregyháza, Kara, Marosludas, Nagysármás, Magyarernemegye, Vice – féléves helyzetét rögzítették. A kolozsvári Telepítési Felügyelőség 6 vármegye telepeinek igazgatását végezte: Hunyad, Torda-Aranyos, Nagy-Küküllő, Kolozs, Beszterce, Szolnok-Doboka.

A két hivatal beszámolóí és a földművelésügyi miniszter év végi beszámolóí alapján tanulmányozható a vizsgált telep kezdeti fejlődése. Az első világháború éveiben a jelentések felterjesztése megtorpant, így a miniszter beszámolóí is elmaradtak. Egy 1921-es jelentés arról számolt be,

¹² Lásd bővebben: MNL, Budapest, K 184 szekció, 36. tétel, 1912/606. csomó, 1913/766. csomó, 1914/1079. és 1916/1550. csomókban.

¹³ Lásd az említett csomókban.

hogy a telepek egy része idegen megszállás alá került, és az aradi jószágigazgatóságnál őrzött nyilvántartásokat a megszálló román hatalom nem hajlandó átadni.¹⁴

Jelen tanulmány három forrás feldolgozását, az ezekből származó adatok értelmezését és összegzését tűzte ki célul. Elsőként a földművelésügyi minisztérium éves jelentéseinek második részét igyekszik áttekinteni, pontosabban a Marosludasról beérkező adatokat, melyek átfogó képet alkotnak az újonnan létrehozott hozzátelepítés kezdeti időszakában végbemenő társadalmi-gazdasági fejlesztésekről, esetleges problémákról és azok kiküszöböléséről, a telepese családok helyzetéről, a telep konszolidációjáról. Másodsorban pedig a fellelt féléves telepkezelői és telepfelügyelői beszámolóba nyújt betekintést. Utóbbiak tovább színezik a miniszteri jelentések objektív ismertetőit.

A telep helyzete az éves jelentések tükrében

Az éves/féléves jelentések száraz adatokat tartalmaznak. Ezek ismerete relevánsnak bizonyul a marosludasi telep fejlődésére vonatkozó következtetések levonásához.¹⁵ A miniszteri jelentések bemutatását tartalmuk szerint kategorizáltam, így az említett három kérdés alapján, három nagy csoportba gyűjtöttem össze az információkat.¹⁶ Az évenként ismétlődő beszámolók egy-két adatban tértek el egymástól, legtöbb esetben ugyanarról a problémáról tárgyaltak. Első kategóriába a kincstár által nyújtott erőforrások, segélyek és támogatások kerültek; a második csoportba a telep jövedelme, a felmerülő panaszok, az ezekre beérkező javaslatok; a harmadikba pedig a telepese gazdák, családok élete, hozzáállása.

A telep erőforrásai

Egy jól működő közösségben, társadalomban esszenciális azoknak a szellemi, anyagi, gazdasági, társadalmi tényezőknek a jelenléte, amelyek lehetőséget adnak a kitűzött célok megvalósításához. A kincstár által nyújtott segélyek, alacsony kamatú vagy kamatmentes támogatások az új telep gazdasági fellendülését szolgálták. A hozzátelepítés akkor válhatott igazán sikeressé, ha a kincstár nemcsak a telephely megpályázásában nyújtott segítséget, hanem tovább is gondoskodott a letelepedett kisgazdák jólétéről.

A támogatások részletesebb bemutatása előtt szükséges felvázolni a telep értékét, nagyságát, az egyes telepek felosztását és méreteit, a telepítési feltételeket, a települők kötelezettségeit, ugyanis ezek ismerete esszenciális a következtetések levonásakor.

Az 1901-es esztendő jelentéséből¹⁷ megtudhatjuk a marosludasi birtok aktuális értékét: a gróf Andrassy Gyula-féle birtok vételára 444 601 Kr 69 f, az Eczken Sándor-féle birtok vételára 123 759 Kr 78 f. Emellett az Eczken Sándorral kötött szerződés részleteire, a birtok nagyságá-

¹⁴ Lásd: https://library.hungaricana.hu/hu/view/AllamiKoltsegvetes_1921-1922/?pg=783&layout=s&query=telep%C3%ADt%C3%A9s (Utolsó megtekintés: 2021. 11. 11.)

¹⁵ A továbbiakban a dőlt betűvel írt részek szó szerinti idézetek az MNL-ben fellelt iratokból.

¹⁶ Jelen tanulmány a készülő doktori disszertáción egyik alfejezete. A terjedelmi korlátok miatt itt nem térek ki az egyes évek részletes felvázolására, ezeket majd a disszertációban fogom ismertetni.

¹⁷ Lásd: https://library.hungaricana.hu/en/view/AllamiKoltsegvetes_1903/?pg=1166&layout=s&query=marosludas (Utolsó megtekintés: 2021. 11. 11.)

ra, vételárára és annak fizetési feltételeire, a létesítendő két telep nevére is kitért a beszámoló. A kincstár, az eladó előrehaladott kora miatt, a birtok megvásárlásával 142 484 Kr 5 f tiszta jövedelemhez jutott, amelyet a telepítési alap minden ellenszolgáltatás nélkül kapott meg.¹⁸

A két nagybirtok megvásárlásával 3723 kat. hold terület került a kincstár kezelése alá Marosludas és Marosbogát községekben. A telepítési terület 3733 1444/1600 kat. hold; ebből közcélokra 307 kat. hold 144 □öl területet vontak le az állami iskolák, kisedővoda, a templomok javára, lelkészi és kántori földekre, a község javára kijelölt különféle célokra (faiskolák, kenderáztató, dögterek, agyaggödrök és homokbányák, nemesfűztelep, epreskertek), utak létrehozására. A teljes területből 3415 kat. hold 1300 négyszögöl maradt fent, amelyen 141 telephelyet alakítottak ki a földműves kisgazdák részére; 20 belső telephely a marosbogáti kincstári birtokon, 70 külső tanya a gróf Andrássytelepen, 25 az Eczkentelepen és 26 a Mezőalbistelepen.

A négy telepen különböző méretű telephelyeket mértek ki annak függvényében, hogy milyen adottságai voltak az adott területnek. Így csak a szőlősök voltak azonos méretűek, a szántók, legelők és erdők eltérő nagyságúak lettek. Egy belső telephely 20 kat. hold 800 □öl, a külső tanyai telephely gróf Andrássytelepen 24 kat. hold, Eczkentelepen 22 kat. hold, Mezőalbistelepen pedig 27 kat. hold volt.

A telephelyek, illetve tanyák vásárlási és törlesztési értéke a lakóházzal együtt 6200–9660 korona között ingadozott, melyből a telepesek a sorshúzás előtt a Királyhágón túli telepek esetén 700–800 Kr-t tartoznak lefizetni. Ki nem egyenlített vételár esetén az első két-három évben 2–3% kamatot kellett, hogy fizessenek, a törlesztést pedig a harmadik-negyedik évben kezdték meg, és 50 év alatt fejezték volna be 3, illetőleg 4% kamattal, minden november 1-jén esedékes annuitási részletekben. A törlesztési részletekből 6.43–14.20 Kr évi teher esett a telephely minden kat. holdjára.¹⁹

A kincstár visszavásárolhatta a telephelyt a mindenkori birtokostól, ha az: 30 napnál több ideig igazolatlanul távol marad a telephelyétől; ha a telephelyét idegennek egészben vagy részben bérbé adja; két év leforgása alatt nem építi be a telepítési okiratban előírtak alapján, telephelyét a kincstár beleegyezése nélkül jelzálogosítja, más telkekkel egyesíti és/vagy felosztja; a telepest egy évet meghaladó szabadságvesztésre jogerősen elítélik; magatartásával, ismételt figyelmeztetés ellenére is zavarja a telep békéjét; elveszíti magyar állampolgárságát; legalább két év hátraléka van a kamatok lefizetésére; ha a telephely árverés alá kerül. A kincstár visszavásárlási joga a telephely telekkönyvi bekebelezésétől számított 50 év elteltével szűnt volna meg, még akkor is, ha a telephelyet teljes mértékben kifizette az első telepes.

A kincstári támogatások mibenléte

A kincstár első nagy beruházása után további támogatásokban részesítette kisgazdáit. Ezek a juttatások négy aspektus alapján figyelhetők meg: ingyen kiosztott javak/vissza nem térítendő pénzbeli támogatás, kamatmentes visszafizetési lehetőségek, alacsony kamatú kölcsönök, 25–50%-os kedvezmények.

¹⁸ Lásd bővebben az Állami költségvetések 1903-as beszámolójában, illetve Lovas Sándor: *i. m.* 237–238. és 401–410.

¹⁹ Vö.: https://library.hungaricana.hu/en/view/AllamiKoltsegvetes_1905/?pg=1263&layout=s&query=marosludas (Utolsó megtekintés: 2021. 10. 24.)

A marosludasi telep vissza nem térítendő pénzbeli támogatása a megvásárlás évében indult. 1902-től kezdődően a kincstár minden évben pénzt utalt a különféle épületek felépítésére, karbantartására, bővítésére vagy berendezésére. A 141 telepes ház építése három évig tartott (1902–1905). A tanyai iskolák, illetve a beltelepi kisdodóvoda felépítése és felszerelése 1903-ban zajlott. 1908-ban haranglábakat szereltek a három tanyai iskolákhoz, 1909-ben pedig felújították az eczkentelepi iskolát és tanítói lakást.

Az állam mindkét marosludasi egyházat több éven keresztül finanszírozta. A református templom bővítése (1908), papi és kántorlak építése, berendezése (1903–1908), a kántori állás segélyezése (1908), a lelkészlak bővítése (1910) napirenden volt. Emellett 1904-ben a római katolikus templom és papi lak építéséhez szükséges téglá beszerzését, a templom belső berendezését (1906) is állta.

1909-ben fogyasztási és értékesítő szövetkezet indult Marosludason 200 darab 30 koronás üzletrésszel, amelyből 106 telepes 128 üzletrészt jegyzett, 1914-ben pedig 136 tag volt 178 üzletrésszel.

A kedvező infrastruktúra kiépítése érdekében 1903-ban elkészült 25 km hosszúságú fő- és dűlőút kiépítése, melyek karbantartása 1904-ben is folytatódott, illetve 6 km hosszúságban szabályozták a Fundatura patakat, alagsöveztek 160 hold területet, és a magasabban fekvő tanyák részére 6 közkutat ástak. 1908-ban mélyfúrással kísérleteztek, sikertelenül, 100 méter mélységben sem találtak vizet. 1904-ben gyalogjáró hidat építettek a Ludas-patakon át.

Az ingyen kiosztott javak általában termények, vetőmagok, szőlőoltványok, gyümölcs- és erdei facsemeték, tenyészállatok, gazdasági gépek voltak. Ezek a kezdeti, a beköltözést követő időszak nehézségeinek leküzdésére szolgáltak, majd az inséges időkben a teljes leszegényedést, a telep elhagyását igyekeztek meggátolni. 1904-ben nagy volt a szárazság, ebből kifolyólag a kincstár kukoricát és szénát osztott a telepeseknek. Tavasszal biztosította a szükséges vetőmagot, melyet természetben vagy pénzben kellett, hogy törlesszenek.²⁰ De az ősszel vagy tavasszal befogadott telepesek részben ingyen, részben kedvezményes áron szalmát, polyvát, vályogot és épületfát kaptak a kincstár készletéből. 1910-ben a terméshozam optimalizálása érdekében 178 mázsa műtrágyával segítette a telepesek gazdálkodását.

A szőlősök betelepítéséről/a hiányok pótlásáról, a szükséges karók beszerzéséről a kincstár 1903-tól kezdődően minden évben gondoskodott. Emellett figyelt a megfelelő számú gyümölcsfa- és erdei facsemeték biztosítására is.²¹ Ezeket ingyen vagy kedvezményes áron ajánlotta fel a telepes gazdáknak szolgálatára. Emellett a faiskolák, erdősítések is napirendi ponton voltak a telepítés első éveiben. Minden éves jelentésben külön rovat foglalkozott az elpusztult csemeték számbavételével, a hiányok pótlására irányított munkálatok elvégzésével, az esetleges gondok kiküszöbölésére tett javaslatok felvázolására.

A telepesek már 1904-ben megkaphatták az 50%-os kedvezményt, amennyiben kérvényezték 2 tenyészbika és 2 tenyészkan megvételét. A tenyészállatok beszerzését a további években is biztosította az állam. 1905-től nyomon követhető a telepesek állatállománya is.²² 1910-ben a kincstár 74 telepesnek 145 fajtehenet osztott ki kedvezményes fizetési feltételek mellett, felválalva továbbá a kiosztott tehének vasúti szállítási költségeit is.

²⁰ A gabona- és vetőmagsegély éves felbontását lásd bővebben az M2. mellékletben.

²¹ Lásd bővebben az M4. mellékletben.

²² Lásd bővebben az M3. mellékletben.

A telepek gazdasági felszereltségével kapcsolatos információk nem derülnek ki a miniszteri jelentésekből, ellenben a kincstár által kiosztott gazdasági gépek típusára és mennyiségére találunk utalásokat. 1910-ben 17 darab, 1911-ben pedig 5 permetezőgépet jutattak a telepeseknek. A gazdasági gépállományról a telepkezelői beszámolókból olvashatunk bővebben.

A kincstár hozzájárult továbbá a telepen megszervezett különféle mezőgazdasági háziipari tanfolyamok (1906, 1907, 1909 – kosárkötő, 1911 – kosárkötő és kertibútor-tanfolyam, 1912, 1913 – fafaragó), mezőgazdasági előadások (1909, 1911, 1912, 1913) megtartásához, az állatiállások (1910, 1911) megszervezéséhez, az iskolai jutalmak (1910, 1911) kiosztásához.

A kincstár által folyósított természetbeni juttatások a telepesek jövedelmi és vagyoni helyzetét vették figyelembe, ugyanis egy-egy gyenge – száraz vagy csapadékos – esztendő veszélyeztette a gabona- és állatállományt, továbbá azok piaci értékesítését is befolyásolta. Az eladási/vásárlási árak inflációja nagymértékben megnehezítette a fiatal közösség helyben maradási lehetőségeit.

A telep jövedelme

A kincstári juttatások nemcsak a telepes gazdák jólétét garantálták, hanem a telep fejlődését is. A betelepítés 1903 őszén indult meg. Az év végéig 67 telepet foglaltak el, felerészt erdélyrészi és felerészt Királyhágón túli gazdák. 1904 végére 133 telephely telt be, majd 1905-ben a fennmaradó 8 is gazdára lett.

Az Eczken Sándorral kötött szerződés nyeresége és a törlesztések befizetése mellett a marosludasi telepről származó bevételt tovább növelték a kedvező évek terméshozamai, az 1905-ben állami segíten létesített paraszt-mintagazdaság éves bevételei, a kincstár szabad telkein felépített munkás- és iparosházak értékesítése. A mintagazdaság *az okszerűbb gazdálkodást* szolgálta, mely 1910-ben katasztrális holdanként 52 Kr tiszta jövedelmet ért el.

A telep jövedelmét több tényező is befolyásolta. A felmerülő problémák egyike a vízellátás volt, melynek kérdése majdnem minden éves jelentésben előfordult. Az 1911-es telepkezelői jelentésből tudhatjuk meg, hogy a bensőségekben rendelkezésre álló közkutak száma 8, míg a legelőkön 10. A beltelkeken összesen 158 kútból csak 110-nek van iható vize, noha ezek is salétromosak. 48 kút vizéből csak az állatok isznak.

A vízhiány mellett a legelők karbantartása, feljavítása is odafigyelést igényelt, hiszen a fejlődő állatállomány ellátását részben ezek biztosították. 1907-ben némely telepeseknek akár 10-12 darab jószága is volt.

Az időjárás nagymértékben szabályozta a profitot, így nemcsak segítő, de gátló tényezővé is alakult. 1904 terméshozama rendkívül gyenge lett, a nagy szárazság miatt a kukorica és más kapásnövények jóformán nem is teremtek, a legelők és kaszálók pedig teljesen lesültek. 1905-ben a száraz időjárás miatt a termés ismét gyenge lett, emiatt a telepeseknek nem sikerült az év végéig törleszteni adósságaikat. A két száraz esztendőt egy kedvező időjárású év követte, mégis fennakadás történt a törlesztések kifizetésében. Az 1907-es és 1908-as esztendőben jól termett a szőlő és a dohány is. 1909-ben az augusztusi és szeptemberi esőzések miatt elrothadt a burgonya, káposzta és a vetemény, de a bortermés is megsínylette azt. Ezzel szemben az állattenyésztés továbbra is szépen fejlődött. 1910-ben a gabonafélék, a kapásnövények és a fűfélék kedvező, de általában véve közepes termést adtak. A szőlőkben több helyen is jelentékeny károkat okozott a

peronoszpóra, és főleg a jégeső. A telepes községek állatállományában járvány lépett fel, száj- és körömfájás, ráadásul a mezei egerek is felszaporodtak. 1911-ben hasonló viszonyok uralkodtak, a száraz időjárás ellenére közepes termés mutatkozott. A peronoszpóra továbbra is károkat okozott. A száj- és körömfájás az év végére megszűnőfélben volt Marosludason. A baromfivész több állományt is megtizedelt.

1912-ben a túlságosan csapadékos időjárás miatt a termés gyenge volt. A telepkezelő így írt erről: *„Az állandó csapadék a gazdasági munkákat hátráltatta, a növényzet buján fejlődött, a szemesekben rozsda lépett fel, a megdült kalászosok szemei rosszul fejlődtek, érésük késett. A nagy viharok és szelek nemcsak a telepesek terményeiben, hanem azok gazdasági épületeiben is kárt tettek. A víz sok veteményt eliszapolt, a jég pedig a szőlőkben okozott károkat. Az őszi gabonák gyenge termést ígérnek”*.²³

1913-as év első felének időjárása *„nem volt normális”* – írja a telepkezelő – *„az első 3 hóban kevés a 2.ik 3 hóban pedig túl sok csapadék volt. Elemi csapás úgy általánosságban még e félévben nem volt, a június 16-iki fagy inkább a kerti veteményekbe tett kárt és a június végi esőzés kártétele július hóban fogmutatkozni”*. A kedvezőtlen időjárás miatt minden munka összegyűlt. A legelőket nem tisztították ki. Az utak és hidak állapota a sok esőzés miatt megrongálódott, helyreállításuk stagnált. A károk a gyümölcsfákat, szőlőket is érintették.²⁴

A második félév időjárása továbbra is csapadékos volt, különösen július, augusztus és szeptember, amikor majdnem mindennap esett az eső. A gabona majdnem teljes egészében tönkrement, a szőlőtermésnek sokat ártott a lisztharmat és a peronoszpóra. Közepesen termett a répa és a dohány. A munkásviszonyok kedvezőek, de drágák voltak. A telepeken 1 korona 60 fillért vagy 2 koronát és kosztot fizettek egy napi bérért.

A kétévi esőzés miatt annyira megrongálódtak az utak és hidak, hogy azok rendbetétele több időt igényel. A forrásossá vált területeken a beültetett fák 10-20%-a elpusztult. A szőlőkben nagy károk keletkeztek, földomlások és -csuszamlások képződtek, a határok eltolódtak.

A telepesek hátraléka elég nagy a két kedvezőtlen esztendő miatt, viszont amennyiben egy jó termésű év következik, 10-12 telepes kivételével a többi könnyen rendezheti a tartozásait.²⁵

1914-ben az időjárás meglehetősen jól alakult, bár a tavaszi fagyok majdnem teljesen megsemmisítették a gyümölcstermést, a szőlő 15-20%-át, ezenkívül az őszi búzában fellépett a rozsda, mely helyenként sok kárt okozott. Az elmúlt évek esőzései annyira tönkretették a szőlőket, hogy a felgyűlt talajvíz miatt sok helyen megsárgultak az oltványok, tehát a fejlődésük leállt.

Az 1915-ből fennmaradt második féleves telepkezelői, illetve telepfelügyelői jelentésből megtudhatjuk, hogy az év második fele eléggé csapadékos volt, már november közepétől beálltak a fagyok. A korai dér sok kárt okozott a dohány- és kukoricatermésben. A sok csapadék miatt megkéstek az őszi vetések is.²⁶

Az időjárás és a járványok lényegesen befolyásolták a telep fejlődését, majd az első világháborús évek tovább fokozták ezt. A miniszteri, a telepkezelői és a telepfelügyelői beszámolóik a felmerülő akadályok ellenére is fejlődésorientált szemléletmódú közösséget mutatnak be.

²³ MNL, K 184 szekció, 36. tétel, 1912/607. csomó.

²⁴ Lásd: MNL. K-184/36. 1914/1079. csomó.

²⁵ Uo.

²⁶ MNL. K-184/36. 1916/1550. csomó.

A telepes gazdák attitűdje

A miniszteri jelentések alig tartalmaznak közvetlen információkat a telepes gazdák magatartását, viselkedését, szemléletét, hozzáállását illetően. Ezeket leginkább indirekt megjegyzésekből lehet kihámozni, azokból a cselekedetektől, amelyeket gazdaságuk fenntarthatósága érdekében tesznek vagy elmulasztanak. Ezzel szemben a telepkezelői és bizonyos értelemben a telepfelügyelői beszámolók részletekbe menő leírásokra is kiterjednek. A jelentések érintik az életvitel különböző területeit: a népességmozgást, demográfiát, oktatást, gazdaságot, közművelődést.

A telepesek mozgására vonatkozó első adatunk 1907-ből származik: egy lemondás és 6 átruházás. 1908-ban 3 telephely gazdát cserélt, két esetben lemondás, egy esetben pedig öröklés folytán. 1909-ben egy, 1910-ben egy, míg 1911-ben három telephelyen történt átruházás. 1913 első félévében a 40. számú telepet a kincstár visszavásárolta Bordi Mihálytól, és bérleti szerződéssel hasznosították.²⁷ 1914 első félévében H. Kovács Béni lemondott a 61. számú telepéről, mely *feles mivelés által van hasznosítva*. Három telep cserélt gazdát: a 10. számú telepet Ferenczi Lajos elhalálása után nevelt fia, Ferenczi József vette át; Szóts Jakab lemondott a 27. számú telepéről, így Kásler István, Albert nevű fia kapta meg azt; a 20. számú telep tulajdonosa, Fülöp György cserélt a 130. számú telep tulajdonosával, Kovács Györggyel. 1915 második félévében nem történt üresedés, viszont a 64. és 141. számú telepek a kincstár szabad rendelkezése alatt álltak, ugyanis kiskorúak voltak a teleptulajdonosok.

A demográfiai mutatók a betelepítést követően növekedést jeleznek, kivétel az 1913-as esztendő, amikor nagy létszámú apadásnak lehetünk tanúi.²⁸ Az 1914-es telepfelügyelői jelentés azzal magyarázta az előző évi apadást, illetve a folyó évi növekedést, hogy a munka idejére visszatértek az eltávozott családtagok. A telep lélekszámbeli növekedését a születések, a beköltöző cselédek és a marosvásárhelyi gyerekmehely kihelyezett lelenceinek száma eredményezte.

Az iskoláskorú gyerekek oktatását, a tanórákon, vasárnapi iskolában való jelenlétét is figyelemmel követték, bár a telepkezelő nem tért ki különösebb magyarázattal az elmaradások okaira. Minden félévben feltüntette a három iskolában, illetve a beltelepi óvodában dolgozó pedagógusok nevét. 1911-ben a telepek tanítói: Andrásstelepen Zöld Gábor, Eczkentelepen Czeglédi Sándor, Mezőalbistelepen pedig Vincze István rendes állami tanítók; a beltelepi óvodánál Ajtai Gizella okleveles óvónő. 1913-ban az andrásstelepi iskolához Kászoni Árpád, a mezőalbiszhoz Kiss Dénes okleveles tanítókat helyezték ki. 1914-ben Csiki Károly került Eczkentelepre. 1914-ben Rácz Margit volt a beltelepi óvoda óvónője. Az 1915-ös második féléves beszámoló az iskolai hátramaradást a gyenge tanerőkben látta.

A telepes gazdák magatartására a kérvényeikben, a telepen végrehajtott szervezkedéseikben, munkálataikban tanúsított megmozdulásaikban további értelmezési lehetőségek kínálkoznak.

Az 1904-ben kibocsátott 27 telepes dohánytermesztési kérvénye jó példa a mezőgazdaságra szakosodott telepes gazdák változékony szemléletű gazdálkodására. Tagjai a helyi

²⁷ Bordi Mihály már 1911-ben kérvényezett telepének megtartása érdekében (MNL, K-184, 36. tétel, 1911/12356, Mutatókönyv). A telep 1912-ben válságba került, az 1912/39182-es alapszámú dokumentum alapján. 1913-ban Bordi Mihály lemondott telepéről, 1913/29610, 85836. Ugyanebben az évben elkezdődik az ifj. Vajda Andrásra való átruházás, 1913/44653.

²⁸ A telep lélekszámát, az iskoláskorú gyerekek, cselédek, lelencek összesítő táblázatát lásd bővebben az M1. melléklet éves lebontásában.

fogyasztási és értékesítő szövetkezetnek. A tiszta vérű fajbaromfitörzsek eladásából jelentékeny mellékjövedelmet biztosítanak családjaiknak. Az állattenyésztés mellett méhészettel is foglalkoztak: 1910-ben 27 telepes, 1913-ban 42 telepes, a méhcsaládok száma 208, 1914-ben 248, 1915-ben pedig 110.

A telepesek már 1905-ben felismerték és igényelték a telep agrárjellegének megszilárdítását, a telepes társadalom egységes közösségként való funkcionálását. A telepkezelő elnöksége alatt 4-4 tagból álló bizottságokat alakítottak, amelyek az egyes telephez tartozó legelőket igazgatták. Ezek a bizottságok állapították meg a legeltetési rendtartást, felfogadták a pásztorokat, mezei öröket, gondoskodtak a kutak fenntartásáról, az apaállatok beszerzéséről és eltartásáról, valamint a kiszabott költségek beszedéséről. A közös érdekekért már nemcsak a telepkezelő felelt.

Az első években folyamatosan gondoskodtak az útszéli és kertek gyümölcsfaültetéséről, a legelők menti erdei fák és vadócok pótlásáról. 1905-ben 2 kat. holdon akácfaiskolát létesítettek az erdősítéseknel és határültetéseknel mutatkozó hiányok pótlásához szükséges csemeték előállításához. A fennálló körülményekhez képest a telepesek jól gazdálkodtak, sőt igyekeztek a gazdaság minden ágát felkarolni; 1907-től a vetőgépek és Sack ekék használata általános.

Továbbképzésük érdekében részt vettek a Telepkezelőség által meghirdetett háziipari tanfolyamokon, mezőgazdasági előadásokon. 1911 első félévében 23 személy látogatta a mezőgazdasági háziipari tanfolyamot. A négyhetes kosárkötő és kertibútor-tanfolyamon 119 darab kosárfélét, 2 kerti padot, 8 kerti széket készítettek. A telepkezelő gazdasági és állattenyésztési felvilágosítást és útbaigazítást tartott a telepesek gyűlésén.²⁹ 1912-ben a 6 hetes fafaragó tanfolyamon 9 telepes fiú vett részt. Élénkebb érdeklődés figyelhető meg a mezőgazdasági előadások iránt, sőt a népies gazdasági könyveket is szívesen olvassák a telepesek.³⁰ 1913-ban a 6 hétre tervezett háziipari fafaragó tanfolyamra csak 6-an jelentkeztek, ezért a negyedik héten beszüntették. Az elmaradás indoka a felgyűlt gazdasági munkák, illetve a nagy távolságok.

A telepkezelői jelentések kitérnek a telepesek vagyoni állapotára is. A gazdasági gépek elterjedéséről az 1911-es első félévi jelentésben ez áll: „*A gazdasági gépek terjeszkednek, a régi kezdetleges rozsz eszközök mennek a lomtárba. A telepkezelőség igyekszik közreműködni, hogy telepesek gazd. gépjüket lehetőleg közvetlenül és olcsó fizetési feltételek mellett a gépgyárakból rendeljék meg*”.³¹

Az 1911-es év második féléve növekedést mutat a meglévő gazdasági gépek terén, míg a következő évek gyenge bevételei, a pénzhiány, továbbá a háborús helyzet apadást eredményeztek.

Az 1911-es állatkiállításán Borbás Mihály, Porkoláb János és Tálás István 20-20 korona jutalomban részesültek a magyar marha tenyésztésével elért sikereikért.

1913-ban a telepesek hangulata nyomott, helyzete rossz. A legtöbb telepesnek alig termett annyi gabonája, hogy vetőmagja és kenyere legyen, emiatt csak drága kamatú kölcsönből tudtak élni. 1914-ben a törlesztések csak kismértékben valósultak meg, így a hátralék még mindig nagy.

²⁹ MNL. K-184/36. 1912/606. csomó.

³⁰ A telepes leszármazottakkal folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy egyes családokban maradtak fenn mezőgazdasági könyvek, folyóiratok is. Nagy Albert tulajdona: *A gazda ember tüköre: jó tanácsok a szántóvetőnek és kertésznek az esztendő minden hónapjára*, szerk. Kaszás Péter, Hornászky Viktor es. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest, 1899.

³¹ Lásd MNL. K-184/36. 1912/606. csomó.

1915-ben a háború miatt nagy volt a munkáshiány; a kukorica betakarítását nem fejezték be, a szőlők egy része fedetlen maradt. A munkabér a marhakereskedelem miatt nagyon megemelkedett, a 6–10 korona napibért a gazdák nem tudták megadni. A takarmánykészlet elegendő. A legelők tisztítása elmaradt. Az utak és hidak továbbra is rossz állapotban voltak. A hátralék magasra nőtt, de a szigorúbb eljárásnak köszönhetően már jobban fizettek a telepesek.³²

TÁBLÁZAT: Mezőgazdasági gépek lajstroma a fennmaradt telepkezelői jelentések alapján

Gazdasági gép	1911. I. félév	1911. II. félév	1912. II. félév	1914. I. félév	1915. II. félév
lóerejű cséplőgarnétur	6				
benzines és tüzes 3-6 lóerejű cséplőgép		3		6	
lovas cséplőgép	5	5	3 ³³		5
vetőgép	21	21		23	26
rosta és trier	39	40		35	35
répavágó, szecskavágó, morzsoló	71	71			
Sack eke	77	80		121	139
fagerendelyű eke	119	196			117
vasborona	61	62			99
faborona vasfogakkal	128	128			74
szekér	243	245			227
más gép				83	64
Összesen:	770	851		268	786

Az 1915-ös utolsó telepkezelői jelentésből nemcsak a telepesek hangulatáról, hanem a háborúban való részvételükről is olvashatunk: „A háburus állapot miatt a lakosság hangulata nyomott, de azért a legnagyobb hazafias nyugalommal várják vissza a hadba levő hozzátartozójukat és dolgoznak a legnagyobb szorgalommal azok helyett is. Eddig 121 telepes férfi vonult hadba, amelyből 12 esett el. A harmadik hadikölcsonból hazafias buzgalommal vették ki Telepesek részüket és együtt 125 ezer koronát jegyeztel abból”.³⁴

³² A jelentést Bartha László kincstári telepkezelő írta 1916. január 31-én.

³³ Egyetlen gazdasági gépként a cséplőgépet emelte ki a telepkezelő, megjegyezve, hogy az optimális munkavégzés érdekében szükség lenne még ugyanennyi darabra.

³⁴ Uo.

Összegzés

1. A marosludasi hozzátelepítés a község megnagyobbítását tartotta szem előtt. A telepítési politika egy olyan új közeget hozott létre, a telepesek csoportját, akiknek integrációja és konszolidációja nagymértékben függött a földművelésügyi minisztérium támogatásaitól, hiszen az biztosította a kellő erőforrásokat.

2. A tanulmány három forrás alapján igyekezett megragadni egyrészt az állam, másrészt a telepesek attitűdjét, a megmaradáshoz szükséges stratégiákat. Ezek a stratégiák segítették az új keretek, idegen környezet, idegen kultúra közé helyezett életforma megszilárdítását. Bár a bemutatott források kemény adatokat szolgáltatnak, és nem térnek ki konkrétan az egyes családokra (csak jól meghatározott esetekben), mégis hűen tükrözik azokat a szükségleteket, melyek fennálltak egy-egy gyenge év után, és nemcsak egy-két család életére voltak hatással.

A mellékletben közölt összesítő táblázatokból nemcsak a gyarapodás, de az apadás is nyomon követhető.

3. A tanulmányban felvetett három kérdéskör – az állam támogatása (erőforrások), a telep jövedelme (akadályok és fogódzók), a telepesek attitűdje –, a rendelkezésre álló források alapján, betekintést engedett egy alakulóban lévő, földművelésre és állattartásra szakosodott telepes társadalom életébe. A kincstár természetbeni juttatásain, kedvezményein, továbbá a vissza nem térítendő adományain keresztül igyekezett nemcsak a létfenntartás alapjait biztosítani, hanem változatos gazdálkodási lehetőségeket is megteremteni (pl. tanfolyamok, előadások révén), megteremtve a fejlődéshez szükséges erőforrásokat is (kedvezményes árú gazdasági gépek, tenyészállatok, ingyen vetőmag, gabona, szőlőoltványok, gyümölcsfacsemeték stb.). Az állam gazdaságpolitikai törekvéseinek köszönhetően a telepes családok a kezdeti időszakban az időjárási viszontagságok, járványok ellenére is megmaradtak telepeiken, megművelték földjeiket, fejlesztették gazdaságukat, megragadták a rendelkezésükre álló alternatívákat. A vizsgált időszakban a 141 telepből, 1915-ig, összesen 5 esetben történt lemondás, egyben pedig eladás. A lemondásokat általában fizetésektelenség előzte meg.

4. A vizsgált források – a miniszteri éves jelentések, a telepkezelői és telepfelügyelői féléves beszámolók – külső nézőpontból világítanak rá az új telep dinamikájára, formálódására, kezdeti nehézségeire. A miniszteri jelentésekkel ellentétben a telepkezelői beszámolók, bár külső nézőpontot képviselnek, mégis belülről követik a fejleményeket. A telepkezelő mint a csoport külső embere, résztvevő megfigyelője lesz az általa felülvizsgált telepes társadalomnak. Ennek a szemléletmódnak köszönhetően tud kedvező javaslatokat tenni vagy eligazítást adni egy-egy felmerülő probléma kapcsán.

A marosludasi telep kezdeti fejlődése jó példa arra, hogy a kincstár befektetései és a telepesek kitaratása gyümölcsözők voltak. Lovas Sándor 1908-as beszámolója is ezt emelte ki: „Ma már ezernél több telepes élvezi a jó módot. Ha nincs alkalmunk erről a helyszínén meggyőződni, bizonyíthatják a telepről vezetett számadások is. (...) Talán nem tévedünk abban sem, hogy Marosludast az állam telepítéssel a magyarság olyan erős bástyájává fejlesztette, a minő Eczken Sándor szeme előtt lebeghetett, a mikor birtokát erre a nemzeti célra felajánlotta”.³⁵

³⁵ Lovas Sándor: *i.m.* 35., 270.

Mellékletek

A mellékletekben közölt adatok a miniszteri, telepkezelői és telepfelügyelői jelentésekből származnak. A miniszteri jelentések elérhetők online, a telepkezelői és telepfelügyelői jelentések a már említett MNL. K-184/36. csomóiban találhatóak.

M 1. – A marosludasi telep lélekszáma 1903–1915 között

Évszám	Telepek száma	Lélekszám	Iskoláskorúak	Cselédek	Lelenc
1903	67				
1904	133				
1905	141	825			
1906	141	788		62	
1907	141	854	160+30 ismétlő		60
1908	141	912			74
1909	141	1035	281		76
1910	141	1020	269		
1911	141	1055	270, 220 jár, 4 óvodás		
1912	141	1070	288, 220 jár		
1913	141	1049	I. félév: 248, 190 jár, 3 óvodás	15	
		939	II. félév: 291, 194 jár, 3 óvodás	38	
1914	140	969	I. félév: 319, 243 jár	52	
		1038 ³⁶	195		
1915	141	1002	191, 10 óvodás		

M 2. – A marosludasi telepen segélyként kiosztott gabona és vetőmag éves összesítője

Év	gabona/mázsa		vetőmag/mázsa				
	törökbúza	széna	heremag	lucernamag	burgonya	törökbúza	búza
1905	275	219	1.45	3.13	62.5	70.25	
1907							104
1911							95
1912			2.23				
1913	554		2.92	1.06			
	829	219	6.6	4.19	62.5	70.25	199

³⁶ A miniszteri kimutatás szerint.

M 3. – Állatállomány összesítése a marosludasi telepen 1905–1915 között

Évszám	ló	csikó	szarvasmarha	növendékmarha	ökör	sertés	juh	bika	baromfi	kan
1905	102		435	352		287	143	5		2
1906	104		425	422		614	101	5		
1907	108	28	570	410		1050	120	5		2
1908	112	28	423	590	91	813	240		8535	
1909	125	32	386	452	97	539	136	6		3
1910	145	29	404	370	76	708	128	6		3
1911	149	35	418	395	48	1018	70	6		4
1912	162	10	383	363	70	702	40	6		4
1913	162	47	365	324	56	593	82	6		4
1914	61	54	366	320	40	331	152	6		4
1915	95	16	387	400	47	608	60	6		4

M 4. – A marosludasi telepen kiosztott szőlőoltványok és facsemeték 1903–1915 között

Év	szőlőoltvány	gyümölcsfa	erdei fa	vadóc
1903		8400		
1904	100000	5350	2004	3850
1905	144000	9882	1100	4522
1906	31000	9882		
1907	75000	3000		
1908	1000	4282		
1909	66092	4353		
1910	48500	1850		
1911	43838	5929		
1912	34875	896		
1913	9026			
1914				
1915				
	553331	53824	3104	8372

The Consolidation of the Colony Near Luduş (1901–1915)

Keywords: Luduş, colonization, annual ministerial reports, archival documents, political economy

This paper examines the agricultural minister's annual reports in charge with the 20th century colonization. These accounts describe the political economy of Luduş Colony in the first 15 years (1901-1915), recording the period of accommodation and consolidation of the colonists. The colonization, the efforts of the Ministry of Agriculture and the

newly colonized families contributed to the development of a new era on the local level as well. Beside the ministerial reports, the paper reveals 6 accounts of the local administrator (Luduş Colony) and 8 of the territorial head chief (Cluj-Napoca), found in the National Archives of Budapest. These archival documents are processed for the first time, so they reveal some so far unknown features about the communication between the state and the families established near Luduş, giving a new perspective on the anthropological and politico-economic research.